

SALÁT GERGELY

Eötvös Loránd Tudományegyetem – Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Istennők és szappanoperák

Szivák Júlia: *Hinduizmus és média a 21. században*. Budapest: L'Harmattan
Könyvkiadó Kft., 2024. 134 oldal

A modern, majd a posztmodern kor a nyugati világban jellemzően a társadalom és a kultúra szekularizációjával járt, és hasonló folyamatok zajlottak le például Kelet-Ázsiában és a világ más tájain is. A világ jelentős részei vallástalanodtak. A jelenség azonban nem általános, van, ahol a vallás egyáltalán nem szorult vissza, hanem él és virul, és messzemenően alkalmazkodott a modern körülményekhez. Ilyen terület India is, ahol az eleve meglévő színes vallási életre ráépült egy politikai ideológia, a hindutva is, amely kifejezetten a hindu vallás egész életet átszövő jellegét igyekszik felerősíteni, persze a jó ideje kormányon lévő Bharatiya Janata Party (BJP) érdekei szerint. A vallás és a modernizáció nem zárják ki egymást, inkább hatnak egymásra, a modernizáció olyan irányba megy, hogy az megfeleljen India tradícióinak, a vallások pedig alkalmazzák a modern világ eszközeit, és alkalmazkodnak is hozzájuk.

Szivák Júlia fiatal indológus könyve a hagyomány és modernizáció ezen egymásra hatásának egyik rendkívül érdekes szeletét járja körül, nevezetesen azt, hogy a hindu vallás elemei, szereplői, értékei miként jelennek meg a modern médiában, hogyan alkalmazkodott a hinduizmus a 21. századi médiakörülményekhez. Ezen keresztül abba is bepillantást nyerünk, hogy miként határozza meg még mindig a vallás az indiai hétköznapiakat. A szerző, az indiai hagyományok és kortárs populáris kultúra jó ismerője rendkívül színes, eleven képet fest tárgyról, a szöveg korántsem száraz elemzést, hanem inkább izgalmas körképet ad, tele érdekességekkel és a kívülálló számára igencsak egzotikusnak tűnő jelenségekkel.

A rövid bevezetést követő első fejezet (*A hinduizmus a 21. században*) lényegre törően bemutatja a hinduizmust, illetve annak mai formáját, főbb sajátosságait – ez a fejezet értelemszerűen azoknak szól, akik most kezdenek ismerkedni Indiával. A fejezet felhívja a figyelmet a hinduizmus változatossá-

gára és változékonyságára, amely alkalmassá teszi arra, hogy a modern körülményekhez is remekül alkalmazkodni tudjon. A fejezetben szerepel egy *Média és hinduizmus – történeti áttekintés* című alfejezet, amely a XIX. századtól ismerteti a hinduizmus médiabeli megjelenéseinek különféle formáit, a nyomtatott istenábrázolásoktól kezdve a korai filmekig. Már a legkorábbi médiumok is jelentősen befolyásolták a mindennapi vallásgyakorlatot, hiszen például a nagy példányszámban kinyomtatott istenképek révén a *darsan*, vagyis az „istenség látása” már a templom meglátogatása nélkül is megvalósítható.

A második fejezet (*Eposzok a képernyőn*) a két meghatározó indiai eposzfűzér, a *Rámájana* és a *Mahábhárata* filmes és televíziós feldolgozásait tekinti át, miközben természetesen rendkívül sokat megtudunk magukról az eredeti történetekről is. A szöveg kiemelten foglalkozik Ramanand Sagar tévés *Rámájana*-feldolgozásával, amelynek akkora hatása van 1987-es bemutatása óta, hogy hozzájárult a történet standardizációjához és ahhoz, hogy sokak számára ez az „igazi” *Rámájana*, így az ettől eltérő értelmezések már elvetendőek. Pedig másfajta feldolgozások is vannak bőven, például az amerikai *Sita Sings the Blues*, amely Indiában meglehetősen ellentmondásos fogadtatásban részesült. A fejezetből összességében az derül ki, hogy a rendkívül gazdag eposzi hagyományból számtalan módon lehet meríteni, a szerteágazó, bonyolult történetek egy-egy elemére, szereplőjére a legkülönbözőbb mai alkotások épülhetnek, és az ősi elbeszélések a női és férfiszerep-modellek legváltozatosabb formáit kínálják.

A harmadik fejezet (*Istenek, démonok és kísértetek a képernyőn*) azt járja körül, hogy a hinduizmus és a népi hagyományok istenségei, boszorkányai, démonai és egyéb természetfeletti lényei miként tűnnek fel a tévés és filmes feldolgozásokban. Külön alfejezet foglalkozik többek között a nem éppen hűségéről híres Krisna rendkívül népszerű alakjával, a vele foglalkozó filmdalokkal, illetve a rendkívül változatos formában megjelenő istennő figurájával, aki a mai indiai nők számára is különféle viselkedési mintákat kínál fel. Média és vallás bonyolult kölcsönhatása olyan jelenségekben is megjelenik, hogy egyes kevésbé ismert istenek éppen egy-egy sikeres filmes feldolgozásnak köszönhetően válnak népszerűvé, vagy hogy egy rítus pontos menetét a helyi közösségekben annak filmekben látott változatai határozzák meg. Arról nem is beszélve, hogy egyes sztárokat már-már istenségnek kijáró kultusz vesz körül. A fejezetben szó esik még arról is, hogy egy sor feldolgozásban a hindu istenek Marvel-szuperhősökre emlékeztető karakterekként tűnnek fel.

A negyedik fejezet (*Hindí, hindu, Bollywood*) átvezeti az olvasót a politika, vallás és média találkozásának a kérdésköréhez. Megtudhatjuk belőle, hogy az indiai filmipar az utóbbi időkben jobbra tolódott, és ez a hindu témák feldolgozásaiban is megnyilvánul. Ebben a fejezetben a szerző a filmvászontól eltávolodva kitérőt tesz a popzene felé is, néhány példán keresztül bemutatva a nacionalista

„hindutva pop” jelenségét. A hindu nacionalizmus uralkodóvá válása az elmúlt egy-két évtized aggasztó fejleménye, és itt a média és a politika között kölcsönhatást figyelhetünk meg: a kormányzat támogatja a hindu témák megfelelő szemléletű feldolgozását, az alkotók – legalábbis erre fogékony részük – pedig nyíltan kiáll az aktuális politikai irányvonal és annak képviselői mellett.

A kötet végi konklúzióban a szerző összefoglalja főbb megállapításait, külön kitérve a férfi- és női szerepek kérdésére, illetve az olyan politikai tendenciákra, mint például a hindu és az indiai kultúra – igencsak problémás – azonosítására. A rövidke kötetet a képek, illetve a felhasznált szakirodalomnak és maguknak a feldolgozott alkotásoknak a listája zárja.

A kötet nagy erénye, hogy miközben a téma nemzetközi szakirodalmát széles körben felhasználó, elsődleges forrásokat – a jelen esetben filmeket, sorozatokat, videoklipeket, dalszövegeket – elemző, kiterjedt jegyzetapparátussal alátámasztott, magas színvonalú tudományos monográfia, eközben rendkívül érdekfeszítő olvasmány is, amelynek olvasásához nem szükséges indológiai előképzettség. A tárgyalt műfajok elsődleges funkciója a szórakoztatás, és ezek tudományos igényű ismertetése, elemzése is rengeteg érdekes információval szolgál. Hogy a források vizuális világával is megismerkedhessen az olvasó, a szöveget számos kép – festmény, plakát, filmjelenet – illusztrálja. A könyv nemcsak szakmabelieknek ajánlható, hanem mindenkinek, akit érdekel a hagyományos vagy kortárs indiai kultúra, Bollywood, a mai indiai politika és társadalom vagy az indiai vallások végtelenül színes világa.